

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ”

Искра Владкова Владова-Недкова

Методика за разследване на престъпления, свързани с наркотици

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

по професионално направление 3. 6. Право / Криминалистика

София, 2017

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

1. Актуалност на изследването

Актуалността на изследването се определя от множество фактори, свързани с характеристиките на наркопрестъпността и нейното разследване.

Престъпленията с наркотици са признати в международен план за такива с изключително висока степен на обществена опасност¹ и с трансграничен характер, който определя и необходимостта от ефективна борба с тях на глобално ниво. Степента на обществена опасност допълнително се повишава от това, че наркопрестъпността е сериозен криминогенен фактор, предвид, че обуславя редица други видове престъпност².

Международният характер на проблема с наркотиците и необходимостта от борба с него на глобално ниво е подчертано и в

¹ Наркоманията е определяна като бедствие за отделния индивид и социална и икономическа опасност за човечеството, а трафикът на наркотици - за заплахата за здравето, сигурността и качеството на живот на гражданите на Европейския съюз, за законната стопанска дейност, стабилността и сигурността на държавите-членки на Европейския съюз /вж. Единна конвенция по упойващите вещества от 1961г., изменена с протокола от 1972г., в сила за България от 24.11.1968г. и Рамково решение 2004/757/ПВР на Съвета на Европа от 25.10.2004г. за установяване на минималните разпоредби относно съставните елементи на наказуемите деяния и прилаганите наказания в областта на трафика на наркотици/.

² Сериозният първоначален капитал, необходим за разгръщане на дейност с наркотици, обикновено бива натрупан посредством предхождаща престъпна дейност, а доходите от престъпността с наркотици биват използвани като първоначален капитал за престъпна дейност от друга категория. Каналите за разпространение на наркотици биват използвани от същите или други престъпни структури за извършване на други престъпления – трафик на хора, оръжия и боеприпаси, акцизни стоки и др.

нормативните актове, уреждащи на тази проблематика³. На още по-голямо основание се налага ефективна борба на национално ниво, предвид, че България е с ключова роля на международната наркосцена заради местоположението си на транзитна по пътя на наркотиците страна⁴.

Актуалността на настоящия труд се обуславя и от липсата на цялостно изследване по темата с нейните съвременни аспекти⁵.

Нуждата от самостоятелно научно изследване се обуславя и от необходимостта от усъвършенстване и уеднаквяване на практиката на органите на досъдебното производство, прокуратурата и съда в областта на престъпленията с наркотици. Различната практика по идентични по

³ Стратегията на ЕС за борба с наркотиците /2013-2020г./ указва необходимостта от сътрудничество между държавите-членки и между тях и трети държави в съдебната и правоприлагащата област, подобряване на трансграничния обмен на информация и на оперативни данни в реално време, на добри практики и знания, както и от провеждането на съвместни операции и разследвания. В същия смисъл са и текстовете, посветени на тези въпроси в Единната конвенция по упойващите вещества, Плана за изпълнение на националната стратегия за борба с наркотичните вещества и др.

⁴ България е транзитна по отношение на синтетичните наркотици, хероина, кокаина и химикалите за производство на хероин. Поради благоприятния климат и наличието на некултивирана земя на наша територия се отглежда марихуана.

⁵ Темата е изследвана от Беленски и Бобев като част от по-широкообхватни трудове. Макар изложенията да маркират изключително точно проблематиката, тя е твърде обширна и многоаспектна, за да позволява да бъде достатъчно подробно и задълбочено изследвана в текстове с подобни обеми /вж. Беленски, Р. Криминалистика. С.: Сиела, 2008; Беленски, Р. Разследване на общоопасни престъпления. С.: Сиела, 2010; Бобев, К. Криминалистика. С.: УИ „Св. Кл. Охридски”, 2009; Бобев, К. Методика за разследване на престъпления, свързани с наркотици. Трудове на НИКК. Том XXV, 2002; Бобев, К. Разкриване и разследване на престъпления, свързани с наркотици. Научни известия: ЮЗУ „Неофит Рилски”, 2006/. Частна методика, посветена на разследването на престъпленията, свързани с наркотици, представлява трудът на Бочев, Кунчев и Симеонов, но предвид бурното развитие на проблематиката, той не обхваща съвременните ѝ аспекти /вж. Бочев, С., Й. Кунчев, К. Симеонов. Разследване на престъпления, свързани с наркоманията. С., 1990/.

същество въпроси води до редица пропуски при разследването и заобикаляне на закона, както и до налагане на порочни практики.

Трудността на изследването е обусловена от множество особености на наркопрестъпността - липсата на пострадалия като основен източник на информация, постоянното навлизане на пазара на наркотици на нови наркотични вещества /т.нар. проектирани наркотици или дизайнерски дроги/ и нови вещества, използвани за производството на синтетични наркотици, постепенното преместване на разпространението на наркотици от улицата в киберпространството, новите начини на трафикиране, иновационните разпределителни канали и др.⁶

2. Цел и задачи на изследването

Цел на изследването е да бъде създадена частна методика за разследване на престъпленията, свързани с наркотици, при спазване на процесуалните и тактическите изисквания, изхождащи от нормативните актове, както и от специфичната категория престъпност.

Задачите на изследването са свързани с:

- Очертаване на общите характеристики на наркотиците, както и на наказателноправните, криминалистичните и криминологичните характеристики на престъпленията с тях и на престъпните структури, които ги извършват;
- Изследване и анализиране на типичните следствени ситуации, свързани с наркопрестъпността;

⁶ Националната стратегия за борба с наркотиците /2014-2018г./.

- Анализирание на следствените действия, типични при разследването на престъпленията с наркотици, на процесуалните и тактическите изисквания към тях, през призмата на наркопрестъпността;
- Отправяне на препоръки към разследващите органи, органите на прокуратурата и съда с оглед нуждата от усъвършенстване на практиката по разследване на наркопрестъпленията, както и на предложения за изменения в действащото законодателство с цел неговото унифициране и подобряване, формулиране на конкретни насоки, на които да се акцентира в борбата с наркопрестъпността.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на дисертационния труд е ефективността на разследването на наркопрестъпленията.

Предмет на изследването е отражението на националните и международните нормативни и други актове върху въпросите, включени в криминалистичната методика за разследването на престъпления, свързани с наркотици, и съответствието на българското наказателно-процесуално законодателство, регламентиращо разследването, както и на следствено-прокурорската практика със стандартите, установени в международен план.

4. Методология на изследването

При изследването в рамките на дисертационния труд са използвани общонаучни методи - индуктивен и дедуктивен метод, анализ, синтез, сравнение, обобщение, наблюдение, описание.

По отношение на някои въпроси, свързани с наркотиците и наркоманиите, е приложен методът на историческия анализ, а по отношение на някои решения на нормативната уредба - сравнителноправният метод.

В редица случаи е използван интердисциплинарен подход, като са взаимствани знания както от други правни отрасли – наказателно право, наказателен процес, криминология, обща теория на правото, така и от други науки – психология, психиатрия, съдебна медицина, физика, химия, биология и др.

Изследвана е практиката в областта на наркопрестъпността⁷, официалните статистически данни, свързани с престъпността и осъдените лица⁸, а по ключовите въпроси в изследването са проведени консултации с практикуващи юристи в областта на разследването на престъпленията, свързани с наркотици, както и с вещи лица с дългогодишна практика в лабораторните експертни изследвания на доказателствен материал при тази категория престъпления⁹.

⁷ Изследвани са 185 наказателни производства, подсъдни на Софийски районен съд и Софийски градски съд като първа инстанция.

⁸ Използвани са данните за периода 2010-2015г., публикувани в интернет страницата на Националния статистически институт.

⁹ В т.ч. служители на СДВР и ГДБОП към МВР – разследващи полицаи с дългогодишна практика в разследването на наркопрестъпления, и оперативно-издирвателни органи, водещи разработки и провеждащи оперативно-издирвателни мероприятия по линия „Наркотици”, служители на Научноизследователския институт по криминалистика, служители на звената по съдебна медицина към УМБАЛ „Александровска” ЕАД и Военно-медицинска академия и химичните лаборатории към тях, служители на Отдел „Експертно-криминалистична дейност” към СДВР-МВР и служители на Центъра за психично здраве „Проф. Н.Шипковенски”.

5. Практическо значение

Дисертационният труд има подчертано практическо приложение предвид избраната структура на класическа методика за разследване на определена категория престъпления. Стремехът на автора е изследването да е полезно и лесно за употреба както от разследващите и правораздавателните органи, ангажирани в борбата с наркопрестъпността, така и от останалите практикуващи в областта на наказателното право и наказателния процес юристи.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е в обем от 298 машинописни страници, от които самото съчинение с обем от 271 страници.

Трудът следва класическата структура на криминалистичната методика на разследване на престъпления от определена категория. В съответствие с това изследването се състои от увод, три глави и заключение, библиографска справка и приложение.

Главите на съчинението се състоят от раздели, които от своя страна се подразделят на параграфи. Библиографската справка съдържа 101 заглавия на български, английски и руски език. В приложение е представен списък със 185 проучени приключили наказателни производства на Софийски градски съд и Софийски районен съд. Бележките под линия са 512 на брой.

Трудът е структуриран по следния начин:

Увод

Първа глава. Наркотиците. Характеристика на престъпленията, свързани с наркотици

Раздел първи. Наркотиците

Раздел втори. Характеристика на престъпленията, свързани с наркотици

Втора глава. Образуване на досъдебното производство. Изграждане на следствени версии и планиране на разследването. Първоначални и неотложни следствени действия

Раздел първи. Образуване на досъдебното производство

Раздел втори. Изграждане на следствени версии и планиране на разследването

Раздел трети. Първоначални и неотложни следствени действия

Трета глава. Последващи следствени действия. Съдебни експертизи

Раздел първи. Последващи следствени действия

Раздел втори. Съдебни експертизи

Заключение

Библиография

Списък на проучените наказателни производства

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В увода на дисертационния труд е обоснована актуалността на изследването, очертани са неговите цели, задачите, които си поставя, обектът и предметът му, посочена е използваната от автора методология и е представена кратка справка за съдържанието на труда. Анализирани са и трудностите, свързани с разследването на наркопрестъпленията.

Представена е рамката, която поставя Стратегията на ЕС за борба с наркотиците /2013-2020г./ за ефективно справяне с наркопрестъпността - интензивно международно сътрудничество и използване на възможностите, които предоставят международните организации с дейност в областта на борбата с наркотиците, провеждане на разследванията в посока установяване и задържане на максимално голям брой участници в престъпната структура и особено тези от тях, които са по високите йерархични нива, провеждане на разследванията от високоподготвени и специализирани в областта на наркопрестъпността кадри и отлично сътрудничество между всички звена, ангажирани в борбата с нея.

Първа глава

В *раздел първи* са разгледани наркотиците и тяхната употреба в исторически план. Изяснено е, че вещества с наркотично действие са познати от дълбока древност, и са обособени три етапа в производството, отглеждането и употребата им, като на последния, продължаващ и до наши дни, е отделено особено внимание.

В този контекст е представена системата от институции и организации на регионално, национално и международно ниво, ангажирани в борбата с наркотиците и наркоманиите¹⁰, с техните основни цели, задачи и правомощия.

Изяснени са легалните дефиниции и изведените в теорията дефиниции на по-голямата част от използваните във връзка с наркотиците, наркоманиите и наркопрестъпността термини¹¹.

Посочени са различните критерии, според които могат да бъдат класифицирани наркотичните вещества, в т.ч. легалните класификации според българското законодателство и в сравнителноправен план¹².

Подробно са разгледани най-разпространените на наша територия наркотици¹³, като по отношение на всеки от видовете е посочен начинът на добиване и производство, физическите и химическите свойства на веществото, използваните начини за употребата му, физическите и

¹⁰ В т.ч. Интерпол, Международният съвет за контрол на наркотиците /INCB/, Програмата на ООН за контрол на наркотиците, Центърът на ООН за предотвратяване на международна престъпност, Европол, Евроюст, Групата на Съвета на Европа за сътрудничество в борбата срещу злоупотребата и незаконния трафик на наркотици, Европейският мониторингов център за наркотици и наркомании /EMCDDA/, Reitox, Националният фокусен център за наркотици и наркомании, Националният съвет по наркотичните вещества, Междуведомствената комисия за контрол на прекурсорите, Системата за ранно предупреждение и др.

¹¹ Наркотични вещества, прекурсори, аналози, конопено растение, коноп, хашиш, хашишово масло, опиев мак, опиум, макова слама, кокаинов храст, листа от кока, производство, незаконен трафик, пренасяне, превозване, внос, износ, зависимост, абстинентен синдром, толеранс, злоупотреба и др.

¹² Представена е класификацията според Наредба за реда за класифициране на растенията и веществата като наркотични, приета с ПМС 293/27.10.2011г., в сила от 10.11.2011г., Единната конвенция по упойващите вещества и Закона за контролираните вещества на САЩ.

¹³ Съгласно данните на Националния фокусен център за наркотици и наркомании и Националната стратегия за борба с наркотиците /2014-2018г./.

психическите ефекти, свързани с нея, механизмите за развиване на зависимост, фазите, през които преминава употребяващият в следствие на приетата доза, симптомите, по които може да бъде установен прием и фазата, в която се намира лицето, негативните ефекти и рисковете, с които е свързана употребата, симптомите на предозиране, механизмът за развиване на толеранс и др.

Във връзка с проектираните наркотици е разгледана европейската система за ранно предупреждение /EWS/ и е подчертана нуждата от постоянно усъвършенстване на механизмите, по които новите вещества попадат в забранителните списъци с цел максимално стесняване на „прозореца“, в който те са на международната наркосцена и формално не са забранени, макар да имат на практика същите, сходни или дори в някои случаи по-силни ефекти от тези на признатите за наркотични вещества.

В *раздел втори* са разгледани престъпленията, свързани с наркотици, в наказателноправен, криминалистичен и криминологичен план.

Към наказателноправната характеристика са отнесени всички национални и международни актове в областта на наркотиците, наркоманиите и борбата с тях. Разгледани са отделните престъпни състави с наркотици, като по отношение на всеки от тях са изяснени субектът, обектът и всички елементи от обективната и субективната страна.

В криминалистичната характеристика е отделено място на основните характеристики на наркобизнеса като високоорганизирана, транснационална, строго йерархична и законспирирана дейност. Подробно са разгледани мерките за укриване на дейността с наркотици, както и признаците, че на определено място се извършва престъпление с наркотици, типичните места за извършване на наркопрестъпленията,

образуваните в резултат на дейността следи, специфичните характеристики на участниците в престъпните наркоструктури.

Криминологичната характеристика е изготвена на базата на статистическите данни за престъпленията и осъдените лица за периода 2010 – 2015г. и данни от проучените наказателни производства, като са изследвани престъпленията с наркотици на фона на общата престъпност и на фона на общоопасните престъпления, обвиняемите лица и на техен фон обвиняемите за престъпления с наркотици, осъдените за такива на фона на всички осъдени лица, наложените им наказания и демографският профил на извършителите на наркопрестъпления. Отделено е място и за наркозависимите лица, виктимизацията на жертвите от престъпления с наркотици, виктимогенните фактори и категориите жертви.

Втора глава

В *раздел първи* са разгледани въпросите на образуването на досъдебното производство и неговите специфики когато касае престъпление с наркотици. Особено място е отделено на информаторите, като са представени различните категории сред тях и е подчертана необходимостта от щателна проверка на изхождащата от тях информация, предвид че по правило същите са криминално ориентирани лица със съмнителна лоялност и противоречива мотивация.

Раздел втори е посветен на изграждането на следствените версии и планирането на разследването. Изяснена е същността на версиите, изграждането и проверката им, техните източници и основания.

Като основна грешка при разследването на престъпленията с наркотици е отбелязано построяването на една единствена версия и работа

само по нея, като разследващият орган обикновено се основава при този си подход на опита си от предишни, аналогични по изходна информация случаи, стремейки се към постигане на бързина на разследването.

Разгледани са типичните общи и частни версии при разследването на престъпленията с наркотици, както и типичните първоначални версии съобразно различните престъпни състави, както и планирането на разследването като цяло и на отделните следствени действия.

Към същата глава са отнесени и първоначалните и неотложни следствени действия, като те са разгледани в *раздел трети*.

Отделено е значително място на изясняването на понятията първоначални и неотложни следствени действия, като е подчертано виждането на автора, че когато се касае за наркопрестъпления подобно деление е твърде условно, предвид, че често основания за извършване на следствени действия в условията на неотложност възникват и на последващия етап от разследването.

Обособени са изследванията, посветени на огледа, претърсването и разпита на свидетели, като по отношение на всяко едно от следствените действия е представено неговото значение за разследването, основанийето, на което се провежда, етапите, през които преминават подготовката и извършването по същество, фиксирането и оценката на резултатите.

По отношение на претърсването е отправена критика към случаите на заобикаляне на закона посредством извършване на оглед или доброволно предаване, когато са налице основанията за извършване на претърсване, както и извършване на претърсване без предварителна съдебна санкция без да са налице условията на неотложност.

Подчертана е ролята на подготовката на следствените действия, независимо от често неотложния им характер. Във връзка с огледа и претърсването са разгледани някои специфични моменти от нея при разследването на наркопрестъпления, като например участието на вещи лица в различни области и е акцентирано върху ролята на специалиста-технически помощник при подобни сложни по своя характер действия. Разгледани са типичните използвани технически средства, като особено място е отредено на експресните наркотестове, които са разгледани изчерпателно с техните предимства и рисковете, с които е свързано използването им, както и на защитните материали на участниците в оперативно-следствената група предвид множеството опасности, които се крият на териториите, свързани с наркотици.

Като специфичен елемент от подготовката на претърсването е посочено проучването на навиците на обитателите на мястото и на евентуално тяхно неоправдано поведение, предхождащо претърсването. Това е аргументирано с необходимостта от внезапност при проникване на територията с цел предотвратяване на риска търсените обекти да бъдат повредени или унищожени от заинтересованите лица. В тази връзка е подчертана особена роля на достатъчната и ефективно разположена охрана, която да предотврати евентуалните опити за противодействие на разследването.

Разгледани са възможните начини за проникване на мястото, като е подчертана недопустимостта на нанасянето на ненужни и прекомерни повреди, които не се налагат от целите на претърсването.

Представена е системата, в която се извършват огледът и претърсването по същество, като е посочено, че най-често се започва от местата, на които се намират централните обекти на разследването – наркотичните вещества и свързаните с дейността с тях обекти. Разгледани

са следите и веществените доказателства, които подлежат на изземване, като е подчертана необходимостта от търсене на такива, насочващи към повече от един участник в престъпната структура.

Аргументирана е необходимостта претърсването да бъде извършено щателно във всички случаи, независимо от постигнатото в резултат на отправеното към представителя на мястото запитване за наличие на обекти от значение за разследването.

Особено място е отредено на опаковането и етикирането на иззетите обекти, като са дадени препоръки в тази връзка¹⁴.

Подробно е разгледано фиксирането на хода и резултатите от огледа и претърсването в протокол, с обстоятелствата, които следва да бъдат отразени, както и тези, които нямат място в протокола¹⁵.

Подчертани са предимствата на фотофиксацията и е изведена препоръка за по-интензивното използване на видеофиксацията като способ, който съчетава предимствата на фотографската фиксация със свои собствени. Посочени са хипотези, свързани с разследването на наркопрестъпления, при които е целесъобразно прилагането на графическите способности за фиксация.

Анализирано е установеното в практиката последващо съдебно одобряване на огледи в частта, свързана с изземването на обекти тогава, когато е засегната чужда правна сфера.

¹⁴ В т.ч. намерените и иззети на различни места обекти да бъдат опаковани отделно, мокрите и влажни обекти да бъдат изсушавани преди опаковане, да бъде избрана подходящ вид и размер опаковка и др.

¹⁵ Такива са някои от признаците на обектите – нето тегло, цвят, вид на веществото, т.нар. негативни обстоятелства и др.

Изяснени са следствените ситуации, в които е закономерно да се наложи извършването на оглед на труп в рамките на разследване на наркопрестъпление. Акцентирано е върху следите, които трябва да се търсят по трупа, ако е изградена версия, че смъртта е настъпила в следствие на употреба на наркотични вещества, както и върху това от какво естество са обектите, които следва да бъдат търсени в близост до трупа.

Разгледани са специфичните процесуални и тактически изисквания, свързани с извършване на освидетелстването, като са посочени типичните следствени ситуации, свързани с наркотици, при които се налага освидетелстване. Подробно е обсъдена необходимостта от внимателен избор на място, на което да бъде направено то, като е оборено становището, че мястото винаги трябва да представлява медицинско заведение.

Посочени са участъците от тялото и дрехите на освидетелствания, на които е типично да бъдат съхранявани обекти от значение за разследването, както и мерките, които следва да бъдат взети с цел максимално опазване на достойнството на освидетелствания.

По отношение на обиска особено значение е отдадено на определянето на мястото, на което ще бъде извършен, предвид, че винаги е свързан със събличането на освидетелствания. Разгледани са обектите, установени като иззети, при проведеното проучване на наказателните производства, както и местата, на които са намерени.

Подробно е разгледана хипотезата, при която в коремната кухня на обискирания се установяват чужди обекти, най-често наркотични вещества. Анализирани са различните възможни подходи за отвеждането на веществата от организма, като са посочени предимствата и рисковете на

всеки от тях, в т.ч. и произнасянето на ЕСПЧ по въпроса с принудителното въвеждане на еметици.

Във връзка с разпита на свидетели са разгледани различните категории свидетели, със значението на показанията на всяка една от тях. Отправена е препоръка поемните лица да бъдат разпитвани само при реална необходимост, а именно установено противоречие или непълнота в протокола, които могат да бъдат отстранени с получените от тях данни, а не самоцелно. Подчертана е ролята на проучването на личността на разпитвания и постигането на добър психологически контакт с него, както и са разгледани възможните участници в разпита, които е целесъобразно да бъдат привлечени в определени следствени ситуации.

Анализирана е хипотезата, при която свидетел по делото изпитва основателен страх за живота и здравето си или тези на свои близки, като е подчертана необходимостта да бъде използвана някоя от формите за защита по чл. 123, ал. 2, т. 1 и 2 от НПК спрямо него – назначаване на лична физическа охрана или запазване в тайна на самоличността.

В стремеж към максимална изчерпателност са изброени въпросите, които следва да бъдат изяснени в рамките на разпита, като те са диференцирани спрямо конкретния престъпен състав, който бива разследван.

Разгледани са спецификите на разпита на малолетните и непълнолетни свидетели, предвид честата нужда от разпит на такива заради негативната тенденция за снижаване възрастта на ангажираните в наркопрестъпленията, наркозависимите и употребяващите наркотици лица. Разгледан е и разпитът, провеждан по реда по чл. 223 от НПК.

Като особено целесъобразен способ за фиксация на разпита е посочена видеофиксацията.

Трета глава

Раздел първи е посветен на последващите следствени действия, като е обоснован изборът кои следствени действия да бъдат отнесени към този етап, както и е обосновано специалното място, което е отредено на експертните изследвания.

Във връзка с разпита на обвиняем е обърнато внимание на значителния брой наказателни производства за престъпления с наркотици, водени срещу известен извършител, но едновременно с това и на необходимостта от търсенето на още извършители винаги, предвид многочислеността на престъпните структури, както и необходимостта от внимателно планиране на последователността на разпитите когато обвиняемите са повече от един.

Като централен момент от подготовката на разпита е посочено изследването на личността на обвиняемия.

Макар и без претенции за изчерпателност, но със стремеж към такава са систематизирани въпросите, които следва да бъдат изяснени в хода на разпита, като те са диференцирани според престъпния състав, за който се води разследването.

Подчертана е деликатната роля на обвиняемия в наказателния процес, предвид която е необходимо тактическите подходи да бъдат внимателно подбрани и прилагани спрямо него така, че да не водят до накърняване на правото му на защита.

Отправена е препоръка резултатите да бъдат фиксирани в протокол след приключване на разпита по същество, както и по възможност да бъде използвана видеофиксация.

Специално място в изложението е посветено на признаците на вербалната и невербалната комуникация, подлежащи на анализ предвид значението, което имат за оценката на резултатите от разпита.

Ролята на разпознаването при разследване на наркопрестъпления е аргументирана с конспиративността на престъпните структури, заради която участниците в тях често не са наясно със самоличността на останалите, респ. клиентите – със самоличността на наркоразпространителите, но за сметка на това, предвид, че имат ежедневен контакт помежду си, отлично познават признаците на външния им вид и могат да ги разпознаят. Разгледано е конкретно разпознаването на живи лица, тъй като то е именно характерният вид разпознаване при разглежданата категория разследвания, като са отправени препоръки най-вече във връзка с фиксирането на следственото действие.

Разгледана е очната ставка с нейното място при разследването на наркопрестъпленията, предвид често възникващите противоречия между участниците в наказателното производство. Едновременно с това обаче тя е представена като следствено действие, което относително рядко намира място при разследването на тази категория престъпления заради зависимостта между участниците в престъпните структури и между тях и външни за структурата лица, която зависимост е предпоставка за негативни резултати при евентуално проведена очна ставка.

В случаите, в които бъде взето решение за преодоляване на противоречията посредством очна ставка, е обоснована целесъобразността от провеждането ѝ с повече от двама участника, като например двама или повече клиента с кореспондиращи показания бъдат поставени в очна ставка с наркоразпространителя или двама или повече участници от долните нива на престъпната структура с кореспондиращи обяснения

бъдат поставени в очна ставка с участник на някое от високите нива в йерархията.

Отправени са препоръки за внимателна преценка на последователността, в която ще бъде дадена възможност на лицата да отговарят на поставените им въпроси и за недопускане на пряк контакт помежду им, както и препоръки във връзка с фиксирането на резултатите от следственото действие.

Раздел втори е изцяло посветен на експертните изследвания. Изрично е аргументирана огромната им роля и значение за разследването при престъпленията с наркотици. Подробно са изяснени най-характерните експертни изследвания, като по отношение на всяко от тях е представено практическото му значение, компетентните да го извършат вещи лица, неговите обекти и задачи и писменото експертно заключение, с което завършва.

Разгледани са експертизите, касаещи наркотичните вещества – физико-химичната, съдебнооценителната и химическата експертизи, свързани с определянето на признаците на веществата, тяхната стойност, както и наличието на употреба на наркотични вещества от определено лице, нейната давност и видът на употребените вещества.

Значението на дактилоскопната и ДНК експертизи е свързано с откриването на други участници в престъпната структура извън тези, у които са намерени наркотиците, а като най-чести обекти на тези видове експертни изследвания са посочени опаковките на наркотичните вещества и средствата, използвани за разфасоването и употребата им.

Съдебномедицинската експертиза е разгледана в контекста на случаите на поглъщане на наркотични вещества, смърт, настъпила в следствие на употреба на такива, както и за установяване на данни за

употреба на наркотици и за въздействията на определено вещество върху употребяващия го по медицински критерии.

Назначаването и изготвянето на съдебнопсихиатрични и съдебнопсихологични експертизи е обвързано най-вече със случаите, при които участник в наказателното производство е лице, за които има данни, че употребява наркотични вещества, или е зависимо от такива. В този случай е необходимо да бъде проверена психическата му годност за участие в процеса и възможността му да организира защитата си при нужда сам.

Разгледани са и основните видове комплексни експертизи, назначаването на които се налага относително често при разследване на наркопрестъпления – физико-химична и дактилоскопна или ДНК, химическа и съдебномедицинска, съдебномедицинска и съдебнопсихиатрична или съдебнопсихологична, съдебнопсихиатрична и психологична комплексни експертизи.

В заключение на глава трета са разгледани действията на разследващия орган и прокурора след приключване на разследването.

Заключение

В заключителната част на изследването е направен извод, че ефективната борба с наркопрестъпността и реализирането на наказателна отговорност по отношение на по-широк кръг участници в престъпните структури, свързани с наркотици, биха се отразили чувствително в посока намаляване на престъпността като цяло. В тази посока са дадени конкретни насоки – за системно използване на способите за защита на лицата в процеса и на международно сътрудничество, за изготвяне на

програми и политики в областта на борбата с наркотиците, конфискуване на приходите от свързани с наркотици престъпления чрез пълноценно използване на мрежата на ЕС от служби за възстановяване на активи и др.

Отправени са 13 предложения de lege ferenda за усъвършенстване на законодателството в областта на наказателното право и процес и наркопрестъпността.

IV. СПРАВКА ЗА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Дисертационният труд представлява единственото у нас актуално монографично изследване на проблематиката, свързана с разследването на наркопрестъпления;
2. Анализирани са националната и международната правна уредба на борбата с наркотиците¹⁶, представена е и системата от национални и международни организации и институции с дейност в същата област;
3. Обоснована е необходимостта, предвид организирания характер на дейността с наркотици, разследването да бъде провеждано винаги в посока разкриване на още участници от съответната престъпна структура, като са дадени и конкретни насоки в тази връзка – назначаване на дактилоскопни и ДНК експертизи за установяване на

¹⁶ Разгледани са нормативни актове от различен ранг – Конвенции, Регламенти на ЕС, Споразумения на ЕС, закони и подзаконовни нормативни актове на национално ниво, както и Стратегията на ЕС за борба с наркотиците /2013-2020г./ и Националната стратегия за борба с наркотиците /2014-2018г./.

всички лица, боравили с приобщените като веществени доказателства обекти, изземване на обекти, съдържащи данни за други съпричастни към престъпната дейност лица извън задържаните¹⁷, в хода на провежданите разпити, независимо от техния предмет и процесуалното качество на лицето, което бива разпитвано, да се изясняват и въпросите, свързани с идентифицирането на още участници в дейността с наркотици и др.;

4. Разгледани са най-актуалните въпроси, свързани с наркотиците, в т.ч. дизайнерските дроги и новите способности, използвани за разпространяване на наркотични вещества – с покупко-продажба онлайн и доставка с куриери, затрудняваща идентифицирането на източника им. Изяснена е същността на дизайнерските дроги, съществуващият механизъм за приобщаването им към забранителните списъци с наркотични вещества. Разгледани са усилията на ниво ЕС за по-бързото добавяне на новите психотропни вещества към тези списъци¹⁸;

5. Направен е исторически преглед на наркотиците и наркоманиите. Видовете наркотични вещества, които са най-широко употребявани на наша територия съгласно данните, поместени в Националната стратегия за борба с наркотиците /2014-2018г./, са разгледани подробно, като са систематизирани техните физико-химични свойства и симптоматиката, свързана с употребата им, посочени са рисковете, свързани с нея и видът и степента на зависимост, която

¹⁷ Тефтери, мобилни телефони, телефонни карти и др.

¹⁸ В т.ч. Стратегията на ЕС за борба с наркотиците /2013-2020г./, системата за ранно предупреждение, системата Reitox и др.

предизвикват. Практическото значение на това разглеждане е аргументирано с необходимостта разследващите органи в областта на престъпленията с наркотици да имат нужния набор от знания, които да позволяват навременното и правилно идентифициране на признаците на употреба на наркотични вещества. Систематизирани са различните критерии за класификация на наркотиците, в т.ч. легалната класификация по Наредбата на Министерския съвет за класифициране на веществата като наркотични, която е разгледана и в сравнителноправен план – с посочване на решенията по същия въпрос, възприети от Единната конвенция по упойващите вещества и Закона за контролираните вещества на САЩ;

6. Като неприемлива е обсъдена възможността, дадена на полицейски органи да могат да извършват действия по разследването с неотложен характер. Изтъкнато е, че тези органи нямат задълбочените познания в областта на процесуалния закон, които са изискуеми за качествено провеждане на подобно действие. Отделно от това е подчертана необходимостта от притежаване на специфични знания и умения за провеждане на действие, свързано с извършено наркопрестъпление, като е изведена дори препоръка за тясна специализация на разследващите органи, органите на прокуратурата и съда в областта на престъпленията с наркотици, вкл. и чрез създаване на подспециализирани групи /за разследване на нелегални лаборатории за производство на наркотични вещества, за наркотрафик, за наркоразпространение и др./;

7. Извършването на проверка по реда на чл. 145 от Закона за съдебната власт¹⁹ наказателни производства, свързани с наркотици, е оценено като неприемливо, предвид изключителната динамика на следствените ситуации с наркотици и оборота на наркотиците. Подчертано е, че подобно забавяне с извършване на действия, резултатите от които не могат да се ползват впоследствие в процеса, се отразява по правило пагубно на разследването на наркопрестъпление;

8. Разработени са криминалистична и криминологична характеристика на престъпленията с наркотици. В рамките на криминалистичната характеристика са разгледани общите характеристики на наркобизнеса и особеностите на отделните престъпни структури, използваните способности за запазване в тайна самоличността на участниците в тях, обичайните места за укриване на обекти от значение за разследването, като особено място е отредено на укриването в тялото на извършителя - особено типичен способ при престъпленията с наркотици. Анализирани са възможните способности за отвеждане от организма на погълнати наркотични вещества с техните предимства и недостатъци, като е анализирана и практика на ЕСПЧ²⁰ по този въпрос и е изведено опазването на живота и здравето на лицето като основен приоритет при избора на способ. Разгледани са способите за прикриване на дейността на престъпната структура, вкл. чрез специфичен *modus operandi*, систематизирани са признаците, указващи, че на определено място вероятно се извършва престъпление с наркотици. Разгледани са типичните места, на които

¹⁹ Обн. ДВ, бр. 64/07.08.2007г.

²⁰ Вж. Jalloh v. Germany /2006/ [GC], No. 54810/00, 75-83.

се извършват престъпления с наркотици и времето на извършването им и следите, образувани в резултат на извършено наркопрестъпление. Криминологичната характеристика на престъпленията, свързани с наркотици, е разработена на основата на статистическите данни за периода от 2010 до 2015г., касаещи престъпността и осъдените лица, оповестени от Националния статистически институт. Очертани са демографските, виктимологичните и други тенденции в проявлението на наркопрестъпността;

9. Във връзка с образуването на наказателното производство подробно са разгледани категориите информатори и различните рискове, свързани с подадената от тях информация;
10. Във връзка с огледа са направени множество препоръки, като част от тях са обвързани с конкретни предложения *de lege ferenda*:
 - Аргументирана е необходимостта когато огледът е свързан с компютърни информационни системи и програмни продукти като участник да бъде привлечено вещо лице в областта на компютърните технологии, като е направено предложение *de lege ferenda* в тази връзка;
 - Аргументирана е необходимостта когато обект на огледа е помещение, местност или моторно превозно средство, чието изследване би накърнило неприкосновеността на собствеността върху тях, по аналогия с претърсването да се предвиди присъствието на представител на имота или превозното средство като участник, в тази връзка е направено предложение *de lege ferenda*;

- Аргументирана е необходимостта от участие на специалист-технически помощник винаги при извършване на сложно следствено действие, каквото е огледът, в тази връзка е направено предложение de lege ferenda;
- Аргументирана е необходимостта когато с провеждането на огледа се нарушава неприкосновеността на нечия собственост да бъде предвидена съдебна санкция по аналогия с претърсването, а по отношение на огледа на труп съдебната санкция да бъде само последваща, предвид винаги неотложния характер на следственото действие в този случай, направено е предложение de lege ferenda;
- Отправено е предложение de lege ferenda за отпадане на ал. 2 на чл. 156 от НПК, предвид твърде декларативния ѝ характер заради възможността, която съществува за привличане на вещо лице и специалист-технически помощник като участници в следствено действие и без тя да е изрично указана от закона;
- Подробно е разгледано използването на експресни наркотестове и следови кучета, с предимствата и рисковете, свързани с прилагането им;
- Изведени са тактически препоръки във връзка с изземването на обекти от значение за разследването. Така например мокри или влажни обекти /в т.ч. свежа растителна маса/ следва да бъдат изсушени преди опаковането, а по отношение на всеки подлежащ на изземване обект да бъде съобразен видът на използваната опаковка, да бъде поставен индивидуализиращ я етикет и отпечатък от печат върху восък²¹;

²¹ Изяснени са предимствата на восъка пред силикона като материал, чието използване за тази цел се разраства в практиката.

- Систематизирани са и аргументирано са представени обстоятелствата, които не следва да бъдат фиксирани в протокола за оглед, в т.ч. някои признаци на наркотичните вещества - нето тегло, цвят, вид, както и т.нар. негативни обстоятелства;
- Отправено е предложение de lege ferenda за създаването на нов текст в уредбата на огледа, който да съдържа нормативно установени реквизити на протокола за оглед;
- Отправено е предложение de lege ferenda фотофиксацията при огледа да бъде задължителен способ за фиксация;
- По отношение на огледа на труп е предвидено терминологично усъвършенстване на уредбата, като настоящото „вещо лице – съдебномедицински експерт, а когато няма такъв – в присъствието на друг лекар” е предложено да бъде заменено с „вещо лице в областта на съдебната медицина, а когато няма такова – нещо лице в друга област на медицината”;
- По отношение на огледа на труп е изведена препоръка да бъде привлечан винаги като участник нещо лице в областта на съдебната медицина, а не и специалист в друга област на медицината, предвид специфичните знания, които са от особено значение в случая;
- Аргументирана е необходимостта освидетелстването да бъде извършвано винаги от лица от същия пол като освидетелствания, предвид нееднозначността на понятието „съблечено“, което е поставено като критерий в закона и особеностите на лицата /социални, религиозни, културни и др./, които правят твърде различно субективното усещане за накърняване на неприкосновеността на личността и достойнството според това кои части на тялото биват изследвани, направено е предложение de lege ferenda в тази връзка;

- По отношение на освидетелстването е аргументирано виждането, че следва да отпадне възможността то да бъде извършвано от лекар. Изтъкнато е, че в случаите, когато определено действие не е свързано с пряко и непосредствено изследване и възприятие от разследващия орган, то по същество не представлява процесуално-следствено действие, направено е предложение de lege ferenda в тази връзка;

11. Във връзка с претърсването са направени множество препоръки, като част от тях са обвързани с конкретни предложения de lege ferenda:

- Аргументирано е становището, че в случаите, когато претърсването е свързано с изземване на компютърни информационни системи и програмни продукти, като участник следва да бъде привлечено вещо лице в областта на компютърните технологии, направено е предложение de lege ferenda в този смисъл;
- Систематизирани са възможните начини за проникване на територията, която предстои да бъде претърсена, с предимствата и недостатъците на всеки от тях и следствените ситуации, в които са приложими;
- Анализирана е установената порочна практика да не бъде отразявано запитването към представителя на мястото съхранява ли обекти от значение за разследването, в т.ч. и в случаите когато такива обекти са посочени от него;
- Подчертана е необходимостта всички участници в оперативно-следствената група да присъстват и да възприемат пряко и непосредствено целия ход на следственото действие. Представени са и изключенията от това абсолютно поначало правило, като е подчертано, че те са допустими само в самото начало на

следственото действие и е оправдано с приоритетите, които се преследват по този начин – изследване на територията от следово куче или проверка на мястото от специализирани групи по задържане на опасни лица или обезопасяване на опасни обекти или вещества;

- Аргументирана е необходимостта от проследяване на поведението на представителя на мястото, по което в някои случаи е възможно да се установят местата, на които има укрити обекти, като е допусната целесъобразността в определени следствени ситуации дори да бъде назначен допълнителен участник, който да следи за поведението и несъзнателните му реакции. Охраната като възможен участник в претърсването е разгледана и в друг аспект - за недопускане на контакт между участниците в оперативно-следствената група, както и за наблюдение на възможните входи и изходи на местата, на които се извършва претърсване, с оглед опасността обект от значение за разследването да бъде изхвърлен или да бъде реализирано бягство на лице;
- Направено е предложение *de lege ferenda* за въвеждането на нормативно установени задължителни реквизити в протокола за претърсване, предвид, че често тактически важни обстоятелства не биват отразени в него /например отправеното към представителя на мястото искане да посочи съхранявани обекти, които са от значение за разследването/;
- Аргументирано е предложение *de lege ferenda* фотофиксацията да е задължителна при претърсването предвид невъзможността правилно и обективно да бъдат фиксирани само по словесен път определени признаци на някои от обектите;

- Аргументирана е нуждата от задължително участието на специалист-технически помощник при претърсването, предвид сложността на този тип следствено действие;

12. По отношение на всички действия по разследването е отправена препоръка, освен в случаите, когато е това е изрично преценено като нецелесъобразно, за по-често използване на видеофиксацията като способ, който съчетава предимствата на фотофиксацията, а наред с това има и собствени – може да закрепя действия, позволява последваща задълбочена оценка и анализ на проведено вече следствено действие /например изучаване в детайли на признаците на вербалната и невербалната комуникация при разпитите на свидетели и обвиняеми/;

13. Формулирано е предложение *de lege ferenda* при доброволното предаване да бъде предвидено участие на поемни лица, когато се извършва в досъдебната фаза. Разкритикувано е използването му като начин да се заобиколи законът /в случаите, когато има основание за извършване на оглед или претърсване, със съответните на това процесуални гаранции за правата на лицата, които са накърнени/;

14. При разпитите на свидетели и обвиняеми са посочени, макар и без претенции за абсолютна изчерпателност, но със стремеж към такава въпросите, отнасящи се към предмета в различните следствени ситуации, като те са диференцирани според престъпния състав, който касае конкретното разследване. Направена е класификация на различните категории свидетели при разследването на наркопрестъпления, като са изяснени ролята и значението на всяка

от категориите. Подчертана е необходимостта активно да бъдат използвани способите за защита на свидетелите по чл. 123, ал. 2 от НПК, предвид често основателно изпитвания от тях страх за живота и здравето им или тези на техни близки, който страх се отразява по правило крайно негативно върху резултатите от разпита, а в определени случаи и до степен на отказ на свидетеля да даде показания по случая. Остро е осъдена установената практика на редица информатори да не бъдат провеждани разпити поради заявено от тях желание да останат анонимни, като е подчертано, че анонимността не е пречка за провеждането на разпит в случаите когато бъде приложена мярката по чл. 123, ал. 2, т. 2 от НПК, а именно запазване в тайна на самоличността на свидетеля. Разгледани са спецификите на разпита на малолетен и непълнолетен свидетел, предвид че подобни разпити не са рядкост, заради постоянно снижаващата се възраст на употребяващите наркотични вещества и извършителите на наркопрестъпления. Разгледан е разпитът по реда на чл. 223 от НПК в контекста на наркопрестъпността. Отделено е място на признаците на вербалната и невербалната комуникация при разпита, по отношение на които следва да има знания разследващият орган и да ги анализира при оценката на резултатите от следственото действие;

15. Обоснована е необходимостта при разпознаването на живо и при разпознаване в натура на предмети фотофиксацията да бъде задължителна, предвид, че от особено значение са признаците на външния вид на представените за разпознаване лица, респ. външните признаци на предметите, представени за разпознаване, за гарантиране обективността на следственото действие и невъзможността тези признаци да бъдат фиксирани достатъчно

точно и подробно в протокола за проведеното действие, в тази връзка е отправено предложение de lege ferenda;

16. Големият брой разгледани експертизи може да бъде посочен като самостоятелен приносен момент на дисертационния труд. В него систематично и подробно са представени всички типични при разследването на наркопрестъпления експертни изследвания /в т.ч. и комплексните такива/. В рамките на изложенията, касаещи конкретните видове експертизи, са формулирани и препоръки по отношение на извършването им както следва:

- При физико-химичната експертиза е обосновано становището, че не следва да бъде поставяна задача, свързана с определянето на категорията, към която принадлежи изследваното наркотично вещество и на какъв режим е подложено то, предвид, че това не е въпрос, за изясняването на който разследващият орган се нуждае от специалните знания на вещото лице;
- Разгледан е редът, по който вещество може да бъде определено като аналог, а именно по отношение на такова следва да бъде назначена освен физико-химична експертиза, която да се произнесе по сходния химичен състав на веществото с наркотично такова, така също и съдебномедицинска експертиза, която да се произнесе по въпроса има ли същото сходни ефекти при прием като тези на наркотичното вещество, на което се предполага, че е аналог;
- В рамките на изследването при проучване на наказателните производства е установена и разкритикувана практиката в заключението на физико-химичната експертиза нето теглото да

- бъде представяно като сбор от установеното в рамките на настоящото изследване и изразходваното при предходно такова²²;
- Обосновано е становището, че следва да отпадне възможността при представени за изследване повече от 10 еднородни обекта да бъде изследвана само една част от тях, а окончателното заключение да се отнася до всички, на базата на резултатите от изследваните. Алтернативно е предложено, ако не отпадне тази възможност, то поне чувствително да бъде завишен минималният брой обекти, над който е допустимо прилагането на подобен подход. Становището е обосновано с това, че според автора е недопустимо обективни признаци като вид на веществото, нето тегло и съдържание на активноедействащ компонент да бъдат определяни на базата на предположение;
 - В изложението, посветено на оценителната експертиза, е обоснована необходимостта такава да бъде изготвяна винаги, когато като вещественни доказателства по делото са приобщени наркотични вещества, със задача да се определи тяхната стойност. Необходимостта от подобна препоръка възниква във връзка с установената практика в една част от разгледаните наказателни производства оценката на наркотиците да бъде изготвяна от разследващия орган, като в някои случаи това действие бива обективизирано в протокол за оценка на наркотичните вещества, докато в останалите няма материали по делото, от които да е видно как е оценена стойността²³;

²² Подобна практика е установена най-вече в случаите, при които предходното изследване има характера на експертна справка.

²³ Липсата на данни в тази посока е разгледано от автора като ограничаване правото на защита на обвиняемото лице, предвид, че представлява пречка същият да разбере обвинението, както и доказателствата, въз основа на които е обвинен.

- Приносен момент в изложението, посветено на химическата експертиза е подробното разглеждане на различните проби, с изследването на които може да бъде установена употреба на наркотични вещества – кръв, урина, слюнка, косми. Посочени са предимствата и недостатъците на всеки от тях, като са взети предвид възможността да бъдат манипулирани, влиянието им от външни фактори, необходимостта от специално оборудване и обучен персонал, от който да бъдат взети, възможността да бъдат взимани многократно при нужда, т.нар. прозорец на употребата, за който дават информация и т.н.;
- Подчертана е нуждата от назначаване на дактилоскопна и/или ДНК експертиза винаги, когато са иззети обекти, с които се предполага, че са борабили участници в престъпната структура, предвид необходимостта от установяване на максимално голям брой участници в престъпната структура;
- Обоснована е необходимостта да бъдат назначавани психологична, психиатрична или комплексна съдебнопсихиатрична и психологична експертиза винаги, когато има данни, че участник в наказателното производство употребява наркотични вещества. По мнението на автора това е обстоятелство, което винаги създава съмнение относно възможността на лицето да участва пълноценно в наказателния процес и да организира защитата си сам.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Претърсването при разследване на престъпления, свързани с наркотици /сп. Норма, бр. 9/2017г., с. 73-88/;

2. Разпитът на свидетели при разследване на престъпления, свързани с наркотици /под печат в Информационен бюлетин на АМВР/.